

# BURGERSCHAP IN DE KATHOLIEKE DIALOOGSCHOOL: EEN INSPIREREND VERHAAL.

Een katholieke school wil meer dan alleen een goede opleiding bieden. Ze doet haar leerlingen ook als mens in de samenleving groeien. Dat opvoedingsideaal concreet maken, is een belangrijk element van de identiteit van het katholiek onderwijs. Sinds 2017 onderzoekt daarom een werkgroep, in nauwe samenwerking met een aantal proeftuinscholen, op welke manier burgerschapsvorming kan helpen om de visie op vorming van Katholiek Onderwijs Vlaanderen te realiseren.

## Jonge mensen duurzaam vormen

Burgerschapsvorming noemen we in een katholieke dialoogschool 'inspirerend burgerschap'. Dat 'inspirerend burgerschap' onderscheidt zich van burgerschapsvorming in het algemeen door twee specifieke kenmerken.

Ten eerste gaat er in inspirerend burgerschap bijzondere aandacht naar de levensbeschouwelijke dimensie. De christelijke traditie, die het opvoedingsproject van elke katholieke school op een unieke wijze inspireert, roept op om een inclusieve school te zijn waar iedereen welkom is, ongeacht zijn of haar levensbeschouwelijke achtergrond. Dat betekent dat een katholieke school actief voldoende ruimte creëert voor dialoog over wat iedereen ten diepste inspireert.

Een tweede belangrijk kenmerk van inspirerend burgerschap is dat we 'denken' en 'doen' uitdrukkelijk met elkaar verbinden. Burgerschap in een katholieke dialoogschool is geen kwestie van conformeren, integreren of assimileren. Inspirerend burgerschap betekent dat leerlingen daadwerkelijk, samen met anderen, een antwoord willen en kunnen geven op vragen van de samenleving.

## Leerplannen als basis voor duurzaam vormen

Voor het basisonderwijs is het een bewuste keuze om inspirerend burgerschap vanuit het leerplan *Zin in leren! Zin in leven!* te implementeren en te realiseren. In de katholieke dialoogschool willen we leerlingen inspireren om hun verantwoordelijkheid voor elkaar en voor de samenleving op te nemen. Het ontwikkelveld 'ontwikkeling van de oriëntatie op de wereld' biedt veel kansen om daarmee van start te gaan. Inspirerend burgerschap gaat immers over reële maatschappelijke kwesties, dichtbij of veraf. Het gaat over het belang van de natuur, over klimaatverandering (oriëntatie op de natuur) en over hoe mensen samenleven (oriëntatie op de samenleving). Daarbij is een ruim perspectief onontbeerlijk: leerlingen zoeken uit hoe het vroeger was (oriëntatie op de tijd) en elders in de wereld (oriëntatie op de ruimte). Inspirerend burgerschap maakt ook de verbin-

ding met de persoonsgebonden ontwikkelvelden binnen *Zin in leren! Zin in leven!* We willen onze leerlingen vormen tot vrije, competente, solidaire mensen die vanuit de christelijke inspiratie zin en betekenis vinden in het leven en het samenleven door ook mee vorm te geven aan onze samenleving. Daarvoor vinden we inspiratie binnen 'ontwikkeling van initiatief en verantwoordelijkheid' en in 'ontwikkeling van een innerlijk kompas'.

**Inspirerend burgerschap betekent dat leerlingen daadwerkelijk een antwoord willen en kunnen geven op vragen van de samenleving.**

Ook in het secundair onderwijs is inspirerend burgerschap een fundamenteel aspect van de persoonsvorming van de leerling. Zo krijgt burgerschap een belangrijke plaats in uiteenlopende vormingscomponenten en vakken. Een kort, onvolledig overzicht van de huidige leerplannen verduidelijkt dat er binnen de leerplannen tal van kansen zijn om werk te maken van inspirerend burgerschap. Zo vinden we in het gemeenschappelijk funderend leerplan, alsook in de leerplannen Maatschappelijke vorming, Project algemene vakken, Mens & samenleving en Geschiedenis een rechtstreeks verband terug tussen inspirerend burgerschap en de doelstellingen met betrekking tot maatschappelijke participatie. De drievoudige relatie van de leerling tot zichzelf, tot de ander en tot de samenleving staat in die leerplannen centraal. De leerlingen verwerven meer autonomie en krijgen inspraak bij de keuze van thema's en inhoud en leren spreken vanuit hun eigen referentiekader. De actualiteit biedt voortdurend kansen om dat vorm te geven. In het vak Geschiedenis wordt burgerschap dan weer in historisch perspectief geplaatst, terwijl het vak Godsdienst heel wat kansen biedt om te verdiepen wat inspirerend burgerschap voor ieder persoonlijk kan betekenen. In het Gemeenschappelijk funderend leerplan ligt de nadruk op attitudele doelen. Inspirerend burgerschap en in het bijzonder 'Community Service Learning' kan

een concrete invulling geven aan verschillende van die doelen. Dat gebeurt bij voorkeur in de samenwerking tussen verschillende vakken, vertrekkend vanuit de missie en de visie van de school.



## Inspirerend burgerschap bij jonge kinderen

Een goed voorbeeld van de manier waarop inspirerend burgerschap een concretisering kan zijn van een schooleigen opvoedingsproject vinden we in Oudenaarde. Daar werkte het team van de basisschool KBO Ename recent hard aan een gedragen schoolvisie. De missie van de scholengemeenschap Katholiek Basisonderwijs Oudenaarde (KBO), waartoe de school behoort, is: "Kinderen begeesteren om zich te ontplooiën tot respectvolle mensen." Vertaald naar de eigen schoolcontext klinkt dat als volgt: "Kansen bieden om elkaar te ontmoeten en harmonisch te groeien met aandacht voor ieder zodat elk in zijn/haar kracht kan staan. Hierbij liefdevol vertrouwen in groei, in verbinding met zichzelf, de gemeenschap, de wereld en met de Andere." Om dat te realiseren, formuleerde het team als doel: "Leerlingen vormen tot inspirerende burgers, die een bijdrage leveren aan een open, zinvolle, verdraagzame en duurzame samenleving."

De school realiseert dat onder andere door te werken aan geweldloze communicatie, zoals uitgetekend door Marshall B. Rosenberg. Daarmee gaan ze in KBO Ename heel bewust aan de slag: met het schoolteam, de leerlingen, de ouders ... Kortom, met iedereen die van dichtbij of veraf met de school te maken heeft. In geweldloze communicatie wordt de giraf als symbool gebruikt, omdat het dier zo'n groot hart heeft. En een groot hart wordt dan weer verbonden met het vermogen om goed naar anderen te luisteren: "Als we als giraf luisteren, richten we ons dan ook op wat er leeft in het hart. Op wat we voelen en op wat onze behoeften zijn." (<https://www.blabla-blabla.be/geweldloze-communicatie/>)

Een ander dier, de jakhals, staat in geweldloze communicatie symbool voor manieren van communiceren die minder verbindend zijn: oordelend luisteren, spreken om jezelf te verdedigen of anderen te beschuldigen ... In de klas leren de kinderen giraffentaal hanteren en jakhalsentaal herkennen door leuke activiteiten. Zo wordt in de tweede en de derde graad gewerkt met het boek *Jef en Lien* van Pat Patfoort en Andy Delmé. Dat boek gaat over omgaan met conflicten en pestsituaties en leert de kinderen dat ze gelijkwaardig zijn. Het boek bevat prenten en schema's om er heel concreet mee aan de slag te gaan. Het vaardig worden in geweldloze communicatie wordt daarbij meteen ingeoefend. Door de prenten uit het boek te bespreken en de schema's te hanteren, oefenen de kinderen op hun niveau wat het betekent om empathisch te luisteren en genereus met elkaar in dialoog te gaan, een belangrijke pijler van inspirerend burgerschap.

**In de klas leren de kinderen giraffentaal hanteren en jakhalsentaal herkennen door leuke activiteiten.**

Dat die eenvoudige werkvorm echt impact kan hebben, blijkt uit de reactie van een ouder van één van de leerlingen. Lieselot Matton was in de wolken dat de school sterk op geweldloze communicatie is beginnen in te zetten en dat haar kinderen sindsdien thuis uitspraken doen als "Hier spreken we giraffentaal" en "Nu doe jij als een jakhals". Daarom wijdde ze er op haar blog *A lot of mom* een volledig blogbericht aan. Dat is meteen een mooi voorbeeld van hoe een katholieke dialoogschool concreet gemaakt in de manier waarop ze aan burgerschapsvorming doet, ook buiten de schoolmuren mensen kan inspireren. Het toont echter vooral aan hoe in inspirerend burgerschap denken en doen in het dagelijkse leven duurzaam met elkaar verbonden kunnen worden.

KBO Ename zet ook in de toekomst verder in op inspirerend burgerschap. In maart werd het 'burgerschapskompas' afgenomen bij de leerlingen

van de derde graad. Die tool meet onder andere hoe de kinderen denken over thema's als diversiteit, samenwerken, pesten, zingeving en leerlingenparticipatie. Pedagogisch begeleiders uit de projectgroep bespreken de resultaten ervan met het schoolteam. Op basis daarvan worden met het team acties opgezet om de stem van de leerlingen nog meer binnen te brengen op de school.

## Inspirerend burgerschap bij tieners

Burgerschap is al decennialang impliciet aanwezig op secundaire scholen, dankzij talloze leraren die hun leerlingen aanmoedigen om zich actief te engageren voor de samenleving. Denk maar aan huiswerkbegeleiding, bezoeken aan ouderen in een woonzorgcentrum, het opzetten van sociale initiatieven ... Als projectteam inspirerend burgerschap vertrekken we van bestaande projecten en helpen we die nog sterker te integreren in het curriculum. Zo willen we lerarenteams ondersteunen in het binnenbrengen van de samenleving in de klas en omgekeerd. Voor de eerste graad maken de leerlingen kennis met de maatschappij aan de hand van verschillende werkvormen, zoals een filosofische klasdiscussie, een stellingengesprek of een rollenspel. Burgerschapsvorming verschijnt in erg verschillende gedaanten: sommige leraren in de proeftuinen werken rond migratie, andere dan weer rond identiteit en welbevinden, nog andere rond duurzame ontwikkeling.

Voor de tweede en de derde graad is uit ons praktijkonderzoek gebleken dat Community Service Learning (CSL) een heel sterke werkvorm van inspirerend burgerschap kan zijn. CSL is een pedagogische werkvorm van dienen, leren en reflecte-

ren. Op die manier ontwikkelen de leerlingen hun identiteit, voelen ze zich *verbonden met* en *verantwoordelijk voor* de maatschappij en leren ze naar de ander te luisteren vanuit een empathische dialoog. De leerlingen benaderen dat allemaal ook vanuit een *kritisch-creatieve en onderzoekende blik*: ze denken na over hun eigen identiteit en stellen hun eigen vooronderstellingen ter discussie vanuit de confrontatie met de ander. We illustreren dat graag met een concreet praktijkvoorbeeld.

Twee enthousiaste leraren van de Benedictuspoort Gent sloegen bij het begin van het schooljaar de handen in elkaar om een CSL-traject op te starten. Onder de mooie en veelzeggende naam 'Al-arm' namen zij contact op met verschillende sociale organisaties om de leerlingen, vanuit een concrete ervaring van dienstbaarheid, te laten leren en reflecteren rond het thema armoede. Voor de eigenlijke activiteit plaatsvond, werden de leerlingen vanuit verschillende invalshoeken voorbereid. Ze luisterden naar enkele treffende getuigenissen van ervaringsdeskundigen van het OCMW en kregen een vorming financiële geletterdheid van een bankmedewerker. Tijdens die voorbereidingsfase kreeg reflectie al expliciet een plaats: de leerlingen filosofeerden over de relatie tussen geluk en rijkdom, ze werden uitgedaagd om elkaars kwaliteiten te benoemen en namen deel aan een stellingenspel over rijkdom. Kers op de taart was natuurlijk de eigenlijke inleefdag waarop de leerlingen zich - in duo's - inzetten voor een sociale organisatie naar keuze. Diezelfde dag reflecteerden zij opnieuw, dit keer over hun ervaringen tijdens de inleefdag. Dat gebeurde via een 'babbelbox': ze beschreven aan een medeleerling hun indrukken, vragen en gevoelens bij de activiteit.



## Een CSL-traject helpt leerlingen te groeien als inspirerende burgers die zich actief inzetten voor de maatschappij.

Het voorbeeld toont het belang aan van reflectie in een CSL-traject: zo leren leerlingen niet zomaar hun emoties *te beschrijven*, maar beseffen ze tegelijkertijd *waarom* ze die emoties bij een activiteit beleven. Ze vertellen niet zomaar *wat* ze als vrijwilligersactiviteit gedaan hebben, maar ook *waarom* die activiteit volgens hen nodig en zinvol was. Een CSL-traject helpt door die samenhang van engagement en reflectie, van doen en denken, leerlingen te groeien als inspirerende burgers die zich actief inzetten voor de maatschappij.



### Naar een duurzame vorming: VALIES en inspirerend burgerschap

Inspirerend burgerschap staat niet op zichzelf. Er zijn duidelijke verbanden met

de leerplannen van het basis- en het secundair onderwijs, maar ook met andere projecten. Een goed voorbeeld daarvan is het project VALIES ([www.edo-valies.be](http://www.edo-valies.be)). In dat project worden schoolteams basis- en secundair onderwijs begeleid om Educatie voor Duurzame Ontwikkeling (EDO) te realiseren op school. Daarmee streven we na dat leerlingen en leraren verantwoordelijkheid op zich nemen en bijdragen tot een betere wereld. Daarbij zijn de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (*sustainable development goals of SDGs*, <https://www.sdgs.be/nl>) richtinggevend. De VN-lidstaten willen die zeventien werelddoelen verwezenlijken tegen 2030. Zo ambieert men een wereld waarin iedereen wereldwijd, nu en in de toekomst, genoeg heeft om in zijn behoeften te voorzien. Dat sluit naadloos aan op inspirerend burgerschap, waarin we immers leerlingen de

wereld als gave en opgave leren zien en hen laten ontdekken dat ze zich geroepen kunnen voelen om te werken aan een betere wereld.

In VALIES gaan leraren aan de slag met *onderzoekend leren* om leerlingen te leren een maatschappelijke kwestie te begrijpen. Wat zijn oorzaken en gevolgen? Welke verbanden zijn er met vroeger? Wat leren we voor de toekomst? Daarnaast wordt gewerkt aan *samen leren*, waarbij dialoog centraal staat. Meningingen uitwisselen en daarbij diversiteit waarderen, met de emoties die erbij horen, komen vaak aan bod. Tot slot leren leerlingen *actiegericht leren*: ze komen werkelijk tot acties met betrekking tot een reëel maatschappelijk probleem. Ze bedenken oplossingen, testen hun ideeën en stellen voortdurend bij. De drie principes – onderzoekend, samen en actiegericht leren – zijn ook belangrijk voor inspirerend burgerschap. Inspirerend burgerschap houdt immers in dat we leerlingen leren hun verantwoordelijkheid te nemen, hun de kans geven om actief te participeren aan initiatieven en hen in staat stellen om anderen te inspireren om mee de hand aan de ploeg te slaan ...

Het project VALIES gebeurt in samenwerking met de Universiteit Antwerpen, KU Leuven, Artevelde Hogeschool en Provinciaal Onderwijs Vlaanderen.



## Educatie voor Duurzame Ontwikkeling meets inspirerend burgerschap

Naast het begeleiden van scholen rond EDO staat het VALIES-project vooral in het teken van onderzoek naar de effectiviteit van EDO. De onderzoeksresultaten zullen voor ons een hefboom zijn om nog kwaliteitsvoller te werken rond EDO én rond inspirerend burgerschap. Educatie voor Duurzame Ontwikkeling en inspirerend burgerschap zijn immers erg verwant. We maken van beide projecten dan ook één sterk verhaal voor zowel het basis- als het secundair onderwijs. Daar kunnen scholen vanaf het schooljaar 2020-2021 meewerken om leerlingen vanuit de traditie van het katholiek onderwijs te vormen tot inspirerende burgers, die vanuit hun verbondenheid met de samenleving hun verantwoordelijkheid nemen voor zichzelf, de ander en de wereld.

Scholen zullen op ons een beroep kunnen doen voor nascholing in verband met Educatie voor Duurzame Ontwikkeling en inspirerend burgerschap die vertrekt vanuit de leerplannen. Daarnaast begeleiden we schoolteams om input, kaders en praktijken naar de eigen school- en klaspraktijk te vertalen. Het lerend netwerk, opgestart in 2019, gaat eveneens verder en is bedoeld voor leraren die graag over het muurtje kijken en van elkaar leren.

- Interesse in ons aanbod?  
Op onze themapagina vind je alle info: <https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/inspirerend-burgerschap>
- Nood aan inspiratie?  
Op onze blog lees je verhalen uit de praktijk en krijg je een inkijk in inspirerend burgerschap.
- Meer weten over het burgerschapskompas?  
Surf naar volgende link: <https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/inspirerend-burgerschap/gps-feed-backtool>
- Meer weten over VALIES?  
Kijk op <http://www.edo-valies.be/#main> of lees *In dialoog* 2019 (4), 44: <https://www.katholiekonderwijs.vlaanderen/sites/www.vsko.be/files/magazine/pdf/In%20dialoog%202018-2019-4.pdf>

Miette Plessers, Wim Van Nieuwenhuize, Johan Vandenbroucke, Hanna Vandenbussche, Jurgen Viaene, Tom Uytterhoeven  
[tom.uytterhoeven@katholiekonderwijs.vlaanderen](mailto:tom.uytterhoeven@katholiekonderwijs.vlaanderen)  
Pedagogisch begeleiders inspirerend burgerschap  
Dienst Identiteit & kwaliteit

## BRONNEN

Rosenberg, Marshall B., *Geweldloze communicatie: ontwapenend, doeltreffend en verbindend*. Lemniscaat, 2011, 224 p.

Mol, Justine, *De giraf en de jakhals in ons: over geweldloos communiceren*. Beter Leven, 2013, 127 p.

<https://www.ename.kbo-oudenaarde.be/>

<https://www.alotof.mom/>

<https://www.blabla-blabla.be/geweldloze-communicatie/>

<https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/inspirerend-burgerschap>